

Toespraak van wethouder Carolien Gehrels bij de onthulling van het monument voor Spinoza aan de Zwanenburgwal op maandag 24 november 2008

Dames en heren,

Wat is het bijzonder dat we vandaag op deze plaats bij elkaar zijn.

Het moet te maken hebben met de stad en de tijdsgeest dat dit gelukt is – en ook zo snel.

De Stichting Spinoza Monument, Pieter de Jong en Hester Alberdingk Thijm, bijgestaan door de Amsterdamse Spinoza Kring, Frank van Kreuningen, het Amsterdams Fonds voor de Kunst, Andries Mulder, en Hedy d’Ancona, het stadsdeel Centrum en het gemeentebestuur, heeft er precies negen maanden over gedaan.

Een bewijs dat de gedachte al lang en sterk leefde in onze stad.

En nu staat het er.

Het prachtige beeld van Nicolas Dings, met daarnaast de imposante veelzijdige steen. Een steen die volgens de kunstenaar symbool staat voor het denken van Spinoza: het universum als model, geslepen door de menselijke geest.

Het monument staat op een plek van betekenis.

Op deze plek, waar de Zwanenburggracht uitmondt in de Amstel, werd Baruch de Spinoza op 24 november 1632 geboren. In een buurt die Vloenburg heette – vlooienburg dus – want erg deftig was het er niet.

Een jaar later kon de familie verhuizen naar een deftiger woning aan de Houtgracht – waar nu de Mozes en Aäronkerk staat. Daar is Spinoza verder opgegroeid.

Kortom: hier, in deze buurt, is het leven van Spinoza begonnen, vandaag 366 jaar geleden.

En ik durf de stelling aan dat, als het aan hem had gelegen, hij nooit was weggegaan.

Want Amsterdam is echt de stad van Spinoza, en Spinoza was in alles zo’n toonbeeld van een echte Amsterdammer. Een voorbeeld-Amsterdammer!

Van huis uit handelaar, zoon van immigranten en voorvechter van vrijheid.

Hij hield van de stad – u kent vast allemaal de liefderijke woorden die hij over haar schreef. Over Amsterdam als stad waar “mensen van iedere natie en geloofsrichting met de grootste eendracht samen leven” – een stad die “bewonderd wordt door alle naties”.

Kortom, als stad van vrijheid en tolerantie – in die tijd vooraanstaand in de hele wereld.

Zijn ideeën over de waarde van vrijheid voor de stad inspireren ons sterk.

Als we vandaag een voorbeeld nemen aan Spinoza, dan doen we dat door de mensen te willen begrijpen, ook de mensen die anders zijn dan wij.

Door met hen te spelen, te leren, te werken, uit te gaan. Voor veel Amsterdammers is die les van Spinoza gelukkig al geleerd.

Maar niet alleen voor een stad, ook voor ieder mens persoonlijk is vrijheid de basis van het bestaan. Niet als iets wat ons zo maar ten deel valt, maar als iets wat wij verwerven – door de eigen rede, door het vermeerderen van kennis en inzicht. Vrijheid als resultaat van investeren in je eigen ontwikkeling; zelf gaf hij het indrukwekkende voorbeeld.

Op de lagere school Ets Haim, waar hij als jongetje van vijf heenging, leerde hij Hebreeuws, Latijn en Grieks. Onderling spraken de Sefardische joden Spaans en Portugees en op straat sprak Baruch natuurlijk Hollands. Hij leerde de bijbel lezen en de Talmoed. Op zijn 17^e moest hij in het bedrijf van zijn

vader komen werken, maar in de avonduren las hij alles wat hij in handen kon krijgen. Vooral in het Latijn, maar later ook in het Italiaans en Frans. Hij las filosofie en wiskunde, staatkunde en theologie, natuurkunde en literatuur.

Zoveel inzet, zoveel drang tot weten en begrijpen zien we vandaag de dag niet overal.

Natuurlijk, 16 uur per dag leren en werken is misschien wat veel. Maar de kansen die je in deze stad krijgt moét je toch benutten. Wat meer leergierigheid, wat meer op zoek naar de feiten voordat je je laat bedelven door opinies – al dan niet gegrond – wat meer ambitie. Ook dat mogen we leren van Spinoza.

Wie zoveel kennis vergaart, overstijgt al snel de grenzen van zijn ouders, zijn buurt, zijn kerk. Spinoza denkt in vrijheid, morrelt aan wat onwrikbaar vast lijkt te staan, trekt zaken in twijfel. Spinoza was een onafhankelijk denker – Ook daarin gaf hij een indrukwekkend voorbeeld. Want alleen onafhankelijke denkers, zoeken en verleggen grenzen, doorbreken het vanzelfsprekende. Al is het voor bestuurders wel eens lastig.

We moeten hen koesteren en zorgen dat zij in vrijheid hun gedachten verder kunnen brengen. Ook dat proberen we in deze tijd in Amsterdam te doen. Door goed onderwijs, door spannende en vernieuwende kunst en cultuur, door een mooie en uitdagende openbare ruimte. Een Amsterdammer stelt zich open voor wat anders is en blijft kritische vragen stellen.

Amsterdam heeft een culturele traditie om trots op te zijn. Ook in de tijd van Spinoza, toen de reis van Den Haag naar Amsterdam nog dagen duurde, kwamen bezoekers van heinde en ver om die reden naar ons land.

En Spinoza, had contacten met intellectuelen uit vele landen. Met de filosoof Bayle, de arts Schuller, de filosoof Leibniz, de natuurkundige Von Tschirnhaus. De Franse dichter Hénault kwam speciaal voor hem naar Nederland, net als de Zweedse kanselier. Duitse vorsten vroegen hem hoogleraar wijsbegeerte te worden aan de universiteit van Heidelberg.

Ook toen was het duidelijk: kunst en wetenschap kennen geen grenzen, kunnen niet zonder de creatieve confrontatie over grenzen heen.

Als we vandaag een voorbeeld nemen aan Spinoza, koesteren we internationale vriendschappen. Onderhouden we contacten met steden en landen om ons heen, maar ook verder. Op reis gaan, gasten hier ontvangen. Om anderen beter te leren begrijpen, om te reflecteren op ons eigen handelen. Dat is wat we vandaag met zijn erfenis kunnen doen.

Dames en heren,

In het jaar 1660 droeg het stadsbestuur de “afschuwelijke ketter” Baruch de Spinoza op om Amsterdam te verlaten, op aandringen van de rabbijnen. Officieel was het een verbanning voor enkele maanden, maar hij is nooit in zijn geboortestad teruggekomen. We hadden dus, als stadsbestuur van Amsterdam, wel iets goed te maken met Spinoza. Nu is hij terug in onze stad. Hij staat er weer. Een krachtig beeld.

Maar een monument is niet genoeg. Als we als bewoners en bestuurders niet bereid zijn te strijden voor een stad waar “mensen van iedere natie en geloofsrichting met de grootste eendracht samen leven”, dan zijn we sinds 1660 niets opgeschoten.

Als we ons er niet voor inspannen om ons te ontwikkelen en nieuwsgierig te zijn naar wat zich over de grenzen afspeelt, dan zijn we niet veel opgeschoten.

Baruch de Spinoza, Amsterdam is er trots op dat we u met dit monument mogen eren als een van de grootste bewoners van onze stad.

Maar we zien dit monument ook als een opdracht. De opdracht om deze stad verder in uw geest vorm te geven. Als stad van vrijheid en tolerantie, en ook van ambities.

En inderdaad: het monument voor Spinoza staat op een plek van betekenis. Naast het stadhuis, de werkplaats van de bestuurders van deze stad.

Juist voor ons, als nazaten van de bestuurders van toen, is het goed als wij elke dag de tekst op de zijkant lezen: "Het doel van de staat is vrijheid".

Dank u wel.